

УДК 339.9

DOI <https://doi.org/10.32851/tnv-pub.2022.2.13>

УКРАЇНА В ГЛОБАЛЬНИХ РЕЙТИНГАХ: РЕТРОСПЕКТИВА ТА НАПРЯМИ РОЗВИТКУ

Трещов М. М. – доктор наук з державного управління,
професор кафедри управління та адміністрування
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ
ORCID: 0000-0001-9599-4332

У статті проаналізовано позиції України у глобальних рейтингах *Global Offshore Developer Rates*, *Business Enabling Environment*, *Index of Economic Freedom*, *Global Competitiveness Index*, *Human Development Index*, *World Happiness Report*, а також за окремими показниками міжнародних організацій (Світовий індекс продовольчих цін FAO, показники міграції населення Світового Банку) і національної статистики в динаміці з часу відновлення незалежності. Визначено такі основні тенденції: масштабний процес деіндустріалізації національної економіки, жорсткого таргетування і стиснення сектора промисловості, скорочення ролі промисловості в економіці; втрати конкурентоспроможності на глобальному ринку та темпів розвитку людського потенціалу; низький потенціал зростання валової доданої вартості аграрної галузі у порівнянні з наукомісткими розробками та високотехнологічним виробництвом; посилення ризиків стагнації національних ринків; Україна знаходиться на межі попадання до групи країн, де відсутні економічні свободи, маючи позитивне середовище для розвитку міжнародних проєктів в ІТ-секторі; недостатнє прагнення до побудови соціально орієнтованої конкурентоспроможної ринкової економіки перетворює Україну на одну з країн з найбільш розчарованим та нещасливим населенням, що призводить до відтоку людського капіталу (зростання темпів трудової міграції). Стратегічний вектор розвитку полягає в структурній модернізації економічного, політичного і соціального аспектів реалізації публічної політики в Україні з метою формування конкурентоспроможної економіки, яка базується на інноваціях та сучасному виробничому потенціалі, забезпечує високі екологічні та ресурсоефективні стандарти у глобальному конкурентному середовищі, адаптивна до потреб внутрішнього та глобальних ринків. Обґрунтовано напрями забезпечення стійкості фінансової системи як основи стабільного розвитку держави, особливо в умовах кризи.

Ключові слова: публічне управління, національна економіка, фінансова безпека, глобальні рейтинги, ВВП, конкурентоспроможність економіки, людський капітал, трудова міграція.

Treshchov M. M. Ukraine in global ratings: retrospective and directions of development

The articles analyze Ukraine's position in the *Global Offshore Developer Rates*, *Business Enabling Environment*, *Index of Economic Freedom*, *Global Competitiveness Index*, *Human Development Index*, *World Happiness Report*, as well as some indicators of international organizations, *FAO World Food Price Index*, indicators population migration of the World Bank) and national statistics in the dynamics since the restoration of independence. The following main trends have been identified: large-scale process of deindustrialization of the national economy, strict targeting and contraction of the industrial sector; reducing the role of industry in the economy; loss of competitiveness in the global market and the pace of human development; low growth potential of gross value added of the agricultural sector in comparison with knowledge-intensive developments and high-tech production; increasing risks of stagnation of the national economy in the event of changing trends and creating an unfavorable situation in natural markets; Ukraine is on the verge of falling into a group where there are no economic freedoms, having a positive environment for the development of international projects in the IT sector; Insufficient desire to build a socially oriented competitive market economy turns Ukraine into one country with the most frustrated and unhappy population, which leads to the outflow of human capital (the state of labor migration). The strategic vector develops in the structural modernization of economic, political and social aspects of public policy in Ukraine with the formation of a competitive economy based on innovation and modern production potential, provides high environmental

and resource-efficient standards in a global competitive environment, adaptable to domestic and global needs. markets. The directions of ensuring the stability of the financial system as a basis for stable development of the state, especially in times of crisis, are substantiated.

Key words: *public administration, national economy, financial security, global rankings, GDP, economic competitiveness, human capital, labor migration.*

Українська економіка має достатній потенціал входження до переліку провідних економік Європи та світу, але на зараз представляє собою модель відкритої експортно-сировинно спрямованої економіки, але зі слідуванням глобальному тренду постіндустріалізації із випереджаючим розвитком сектора послуг. Протягом 1990–2020 рр. частка сфери послуг у ВВП України зросла більш ніж в 2 рази з 30% до 64,9%, наблизившись до країн, що розвиваються, але не швидкими темпами (наприклад, країни Східної Азії, які найбільш динамічно розвиваються, вже подолали 75% частки сфери послуг у ВВП).

Водночас національна економіка продемонструвала деіндустріалізацію, жорсткого таргетування і стиснення сектора промисловості. Увійшовши в період незалежності із високою питомою вагою цього сектора економіки у ВВП на рівні 45% (у 1992 р. – 50%, тоді як у ЄС – 31%), країна пережила процес скорочення ролі промисловості в економіці, частка якої у 2020 р. знизилася до 21%. При цьому процес деіндустріалізації став наслідком не лише розвитку третинного сектору економіки – торгівлі, інформаційно-комунікаційних послуг, аграрного сектору, а й втрати конкурентоспроможності на глобальному ринку та темпів розвитку людського потенціалу.

Зазначимо, що в 2020 р. частка сільського, лісового та рибного господарства ВВП становила 9,3%, добувної промисловості і розроблення кар'єрів – 4,5%, інформаційної галузі та телекомунікацій – 5%. Водночас питома вага галузей, які найбільш сприяють випереджальному зростанню економіки, залишалася на вкрай низькому рівні, а саме: професійна, наукова та технічна діяльність склала лише 3,3% ВВП, освіта – 4,3%, охорона здоров'я та надання соціальної допомоги – 2,7% [2].

Висока питома вага сільського господарства у ВВП України є позитивною тенденцією на тлі сприятливої ситуації на міжнародних продовольчих ринках та зростання світового індексу продовольчих цін FAO, оскільки в короткостроковій перспективі має сприятливий вплив на платіжний баланс та покращення експортних позицій країни. Проте стратегічно аграрна галузь має низький потенціал зростання валової доданої вартості порівняно з наукомісткими розробками та високотехнологічним виробництвом.

Світовий індекс продовольчих цін FAO, який формується на основі середніх значень індексів цін на п'ять основних груп товарів та відображає щомісячний рух міжнародних цін корзини продовольчих товарів, в жовтні 2021 р. досяг максимуму за останні десять років – 133,2 пункти, що на 3% вище показника вересня 2021 р. і на 31,3% вище, ніж у жовтні 2020 р. Таке зростання пов'язане, перш за все, зі збільшенням світових цін на рослинні олії і зернові, які є основою експорту сільськогосподарської продукції з України [5].

Однак відсутність достатніх інвестицій у технологічні сектори економіки призвело до посилення зв'язку зростання реального ВВП України з індексом товарного капіталу та зі світовим індексом продовольчих цін FAO починаючи з 2006 р., що посилює ризики стагнації української економіки в разі зміни тенденцій і створення несприятливої ситуації на сировинних ринках, що підсилюється недостатністю диверсифікації економіки та кризовими ситуаціями, і призводить сильної залежності України від коливань попиту і пропозиції та цін на світових ринках сировини.

Прогрес України в галузі розвитку ІТ-галузі засвідчив звіт щодо привабливості різних країн з точки зору ІТ-аутсорсингу за 2021 р., який складено компанією DAXX, що закріпила за Україною перше місце серед ІТ-офшорів у Східній Європі та назвала найкращим у світі ІТ-офшором для найму програмістів через доступ до одного з найбільших пулів талантів і порівняно низький рівень оплати праці. Зібрана статистична вибірка показала, що 59% світових компаній залучають зарубіжних програмістів для оптимізації витрат на розробку програмного забезпечення. І хоча ціни для офшорних розробників варіюються залежно від країн, середній рівень економії від залучення закордонних фахівців сягає 40–70% загальних витрат. Зокрема в Україні середній рівень оплати праці програмістів варіює в межах 30–60 дол. США. На ринку Північної Америки медіанна оплата праці програміста становить 80–120 дол. США [6].

Головною конкурентною перевагою українського ринку розробників програмного забезпечення є те, що наймодавці отримують доступ до другого за розміром пулу талантів у Східній Європі, на якому працюють понад 200 тисяч програмістів. Українські технічні університети щороку випускають до 35 тисяч спеціалістів, що свідчить про високий рівень освіти українських розробників, більшість з яких мають бакалаврський рівень та володіють англійською на середньому та вищому за середній рівень, що є порівняно високим рівнем освіти. Крім того зазначимо, що ІТ-сектор, обсяг якого в 2020 р. в Україні оцінювався в понад 4,5 млрд дол. США, серед високотехнологічних галузей є галуззю, яка найбільш стрімко розвивається. Іншими конкурентними перевагами українського ринку є швидкість та низькі витрати на пошук фахівців, а також вкрай низький рівень корпоративного оподаткування і загальних витрат. Так, наприклад, в Києві корпоративні податки ранжуються в межах 2,5–50 тис. дол. США на рік, при тому що в Берліні аналогічні витрати складуть 11–50 тис. дол. США, а в Нью-Йорку – 7–50 тис. дол. США. Вартість проживання в Україні є найнижчою серед європейських країн, зокрема, середня вартість оренди двокімнатної квартири в найбільших ІТ-хабах (Києві, Дніпрі, Харкові, Одесі та Львові) не перевищує 500 дол. США на місяць і буде ще нижчою за умови оренди поза центральною частиною міст.

Додатковим свідченням поліпшення інвестиційного клімату в Україні є вхідження України до топ-70 країн за індексом ведення бізнесу, що укладається Світовим банком, посівши 64 позицію. Серед іноземних роботодавців в галузі ІТ Україна зарекомендувала себе як позитивне середовище для розвитку та зростання великих міжнародних проєктів [4].

З іншого боку за індексом глобальної конкурентоспроможності Україна посідає 85 позицію серед 141 країн, поступившись усім європейським країнам крім Молдови (86 позиція) та Боснії і Герцеговини (92 позиція), та втратила 16 позицій порівняно з показником 2001 р. Покращували позиції України в глобальному конкурентному середовищі стан розвитку транспортної інфраструктури, комунальної інфраструктури, впровадження інформаційних та комунікаційних технологій, поточна якість робочої сили, стан розвитку ринку та ринок робочої сили [11].

За показником індексу економічної свободи Україна в 2022 р. посіла 130 місце – категорія «переважно невеликих» країн з огляду на наявність економічних свобод. Більше того, Україна знаходиться на межі попадання до групи країн, де відсутні економічні свободи, та втратила 35 позицій порівняно з рейтингом 1995 р. (перший розрахунок цього показника), коли наша держава перебувала серед країн з достатньо розвиненими економічними свободами [1].

За індексом людського розвитку станом на 2020 р. Україна посіла 74 позицію, що відповідає високому рівню і є на рівні країн, які змінюють індустріальний спосіб соціально-економічних відносин та постіндустріальний. Проте за роки незалежності держава втратила в цьому рейтингу на 20 позицій. З європейських країн Україні поступились лише Вірменії (81 позиція), Північній Македонії (83 позиція), Азербайджану (88 позиція) та Молдові (90 позиція) [8].

За індексом щастя, що відображає добробут людей в різних країнах світу, наша держава посіла 98 місце у світі, піднявшись на 12 позицій у порівнянні з попередніми дослідженнями, однак на 11 позицій нижче, ніж у 2013 р., коли посідала 87 місце (Чехія – 18 місце, Латвія – 34, Польща – 48) [7]. Причинами такого становища України є низький рівень доходів населення, низька тривалість здорового життя та слабкий стан здоров'я (згідно з результатами опитувань, половина українців мають скарги, пов'язані зі здоров'ям і/або самопочуттям).

Як наслідок з країни в виїжджають не лише найбільш освічені та економічно активні громадяни, а й громадяни з мінімальним професійним досвідом та молодь. Повномасштабне вторгнення росії призвело до росту міграційних потоків з України, що у поєднанні з демографічним спадом (чисельність населення зменшилось на 19,9% у порівнянні з 1991 р.) мінімізує позиції на міжнародному ринку праці за якісні трудові ресурси суттєво знижує шанси України на поліпшення конкурентних позицій в світових економічних рейтингах. У 2019 р. налічувалося 3,2 млн трудових мігрантів, а під час сезонних робіт – 7–9 млн; у 2020 р. – 3 млн; у 2021 р. – 2,5 – 3 млн осіб (зумовлено поверненням українців через пандемію COVID-19). Дані 2022 р. на разі оцінювати складно, як і остаточні наслідки війни з росією для України та світу.

Трудові мігранти, можна стверджувати, стали одним із джерел надходжень іноземної валюти для України, адже частка їхніх валютних переказів у ВВП зросла з 0,01% у 1996 р. до 9,7% у 2020 р., обсяги яких за даними Світового Банку ставили еквівалент 15,1 млрд дол. США. Це – один з найвищих показників у світі, а серед європейських країн за внеском трудових мігрантів до ВВП Україна поступилася лише Чорногорії (12,5%), Молдові (16,3%) та Косово (18,4%) [9]. Зауважимо, що статистика офіційних переказів у банківській системі не враховує грошову масу, ввезену з закордону, без декларування. Взятши за основу розрахунків кількість трудових мігрантів, середній показник заробітної плати в країнах, куди мігрують українці, у підсумку отримаємо щонайменше 30 млрд дол. США (близько 20% ВВП). Разом із тим війна з росією, ймовірно, спровокує скорочення переказів трудових мігрантів в Україну.

Можемо зробити висновок, що з одного боку Україна має усі потенційні можливості для швидкого економічного розвитку випереджальними темпами та досягнення показників країн Центральної Європи, а з іншого – конкурентні позиції України в глобальному вимірі суттєво послаблюються без проведення кардинальних реформ в економічному, публічному та соціальному середовищі.

При цьому економічна безпека держави є важливою складовою національного розвитку, яка протягом багатьох років перебуває на дуже низькому рівні через вплив низки дестабілізуючих факторів (високий рівень тіньової економіки та доходів зведеного бюджету, низький рівень інвестиційної, макроекономічної, інноваційної, демографічної, зовнішньої економічної, соціальної та енергетичної безпеки) [10, с. 34].

У разі збереження наявної аграрно-сировинної моделі економіки негативні тенденції продовжать домінувати в розвитку держави, перетворюючи Україну

експортера сільськогосподарської продукції, сировинних активів металургійної та гірничо-добувної промисловості, а також трудових ресурсів з низькою доданою вартістю із вкрапленнями аутсорсингу потреб розвинених країн в галузі ІТ. В умовах депопуляції та старіння населення країна не зможе досягти рівня середніх за світовими стандартами темпів зростання соціально-економічного середовища.

Отже, нині долаючи російські військово вторгнення Україна потребує кардинальних інституційних перетворень в системі публічного управління та адміністрування, зокрема щодо детінізації економіки, залучення інвестиційного капіталу, ліквідування патерналістських відносин між державою і громадянами, реформування податкової системи та системи соціального захисту населення, а також підвищення якості надання освітніх послуг та формування професійних компетенцій населення тощо.

Необхідне формування стратегічних напрямів структурної модернізації економічного, політичного і соціального аспектів реалізації публічної політики в Україні з метою формування конкурентоспроможної економіки, яка базується на інноваціях та сучасному виробничому потенціалі, забезпечує високі екологічні та ресурсоефективні стандарти у глобальному конкурентному середовищі, адаптивна до потреб внутрішнього та глобальних ринків.

Забезпечення стійкості фінансової системи можливо досягти шляхом вирівнювання фіскального навантаження для усіх суб'єктів підприємницької діяльності, ліквідації дискримінаційних і популістських механізмів в фіскальній сфері, підвищення прозорості та ефективності використання бюджетних коштів поряд з поліпшенням якості і доступності публічних послуг, формування відповідального ставлення громадян як платників податків, ведення проактивної грошово-кредитної політики, створення умов для залучення фінансових ресурсів для підтримки економічного зростання, зокрема за такими напрямами:

- спрощення податкового та митного адміністрування, протидія ухиленню та мінімізації оподаткування на основі цифрових інструментів контролю та інформаційно-аналітичної співпраці контролюючих органів, налагодження дієвості непрямих інструментів контролю;

- впровадження в фіскальне законодавство сучасних податкових стимуляторів для перспективних рушіїв економічного зростання (зниження імпортозалежності та підвищення експортоорієнтованості, енергоефективності та енергозбереження, проведення науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт, забезпечення екологічної та протиепідемічної стійкості, цифровізація економіки);

- забезпечення ефективності фіскальних інструментів стимулювання на основі впровадження фінансових механізмів податкового кредитування та сучасних інструментів прозорого контролю та звітування про використання наданих пільг суб'єктами підприємницької ініціативи поряд зі скасуванням спрощеної системи оподаткування, як такої, що виконала свою функцію у формуванні середнього класу суспільства та на поточний момент призводить до системних зловживань з боку суб'єктів господарювання, які використовують її для ухилення від оподаткування і реалізації контрабандних товарів, та яка є перешкодою для подальшої легалізації бізнесу в Україні;

- досягнення соціальної справедливості оподаткування на засадах обґрунтованої диференціації податкового навантаження та його перерозподіл з галузей економіки з високою доданою вартістю на галузі, що носять переважно сировинний характер та за сучасної кон'юнктури світових ринків та фоні все зростаючого тренду до екологізації виробництва і зростання цін на сировинні товари дозволя-

ють отримувати суб'єктам господарювання надприбутки наносячи суттєву шкоду стану природного середовища в Україні;

– переорієнтування фіскальної політики на оподаткування доходів громадянина, як основного споживача сервісних послуг держави, першими кроками до чого мають стати впровадження щорічного декларування доходів усіх без винятку громадян, а не лише тієї їх частини, яка пов'язана з виконанням повноважень органами державної влади та місцевого самоврядування, одночасно з посиленням моніторингу ризик-орієнтованих витрат, що містять характер нелегальності або злочинного походження;

– підвищення рівня використання сукупного фінансового потенціалу територій, створення умов та стимулів щодо нарощування власних фінансових ресурсів органами місцевого самоврядування [3, с. 289];

– впровадження обов'язкової накопичувальної пенсійної системи поряд з підтримкою наявних пенсіонерів, які отримали достатній страховий стаж на момент ліквідації солідарної системи за рахунок коштів державного бюджету;

– започаткування страхової медицини та покриття державою витрат виключно на першу і невідкладну швидку допомогу поряд із посиленням контролю сертифікації і ліцензування діяльності з медичної практики з боку органів публічної влади в співпраці з професійними асоціаціями надавачів медичних послуг, асоціаціями страховиків та застрахованих осіб.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. 2022 Index of Economic Freedom. URL: <https://www.heritage.org/index/ranking>
2. Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>
3. Мунько А. Ю. Удосконалення інструментів управління складовими місцевих фінансів в умовах децентралізації. *Університетські наукові записки*. 2016. № 1(57). С. 281–288.
4. Business Enabling Environment. URL: <https://www.worldbank.org/en/programs/business-enabling-environment>
5. FAO Food Price Index. *Food and Agriculture Organization*. URL: <https://www.fao.org/worldfoodsituation/foodpricesindex/en>
6. Global Offshore Developer Rates By Country in 2021. DAXX. URL: <https://www.daxx.com/blog/development-trends/average-rates-offshore-developers>
7. Happiness, benevolence, and trust during COVID-19 and beyond. URL: <https://worldhappiness.report/ed/2022/happiness-benevolence-and-trust-during-covid-19-and-beyond/#ranking-of-happiness-2019-2021>
8. Latest Human Development Index Ranking. *UNDP*. URL: <https://hdr.undp.org/en/content/latest-human-development-index-ranking>
9. Migration and Remittances Data. *World Bank*. URL: <https://www.worldbank.org/en/topic/migrationremittancesdiasporaissues/brief/migration-remittances-data>
10. Rybalchenko L., Ryzhkov E., Ohrimenco S. Modeling economic component of national security. *Philosophy, economics and law review*. 2021. Vol. 1, no. 1. P. 25–36.
11. The Global Competitiveness Index 4.0 2019 Rankings. URL: https://www3.weforum.org/docs/WEF_GCR_2019_Rankings.pdf

REFERENCES:

1. 2022 Index of Economic Freedom. URL: <https://www.heritage.org/index/ranking>
2. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy [State Statistics Office of Ukraine]. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>
3. Munko A. Yu. (2016) Udoskonalennia instrumentiv upravlinnia skladovymy mistsevykh finansiv v umovakh detsentralizatsii [Improving the tools for managing the

components of local finances in the context of decentralization]. *Universytetski naukovi zapysky*, 1, 281–288.

4. Business Enabling Environment. URL: <https://www.worldbank.org/en/programs/business-enabling-environment>

5. FAO Food Price Index. *Food and Agriculture Organization*. URL: <https://www.fao.org/worldfoodsituation/foodpricesindex/en>

6. Global Offshore Developer Rates By Country in 2021. DAXX. URL: <https://www.daxx.com/blog/development-trends/average-rates-offshore-developers>

7. Happiness, benevolence, and trust during COVID-19 and beyond. URL: <https://worldhappiness.report/ed/2022/happiness-benevolence-and-trust-during-covid-19-and-beyond/#ranking-of-happiness-2019-2021>

8. Latest Human Development Index Ranking. *UNDP*. URL: <https://hdr.undp.org/en/content/latest-human-development-index-ranking>

9. Migration and Remittances Data. *World Bank*. URL: <https://www.worldbank.org/en/topic/migrationremittancesdiasporaissues/brief/migration-remittances-data>

10. Rybalchenko L., Ryzhkov E. and Ohrimenco S. (2021) Modeling economic component of national security. *Philosophy, economics and law review*, 1, 25–36.

11. The Global Competitiveness Index 4.0 2019 Rankings. URL: https://www3.weforum.org/docs/WEF_GCR_2019_Rankings.pdf